

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І.Луцан, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THEORETICAL BASES OF ECOLOGICAL EDUCATION FOR PRIMARY SCHOOLCHILDREN

I. Lushchan, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовані провідні історико-педагогічні ідеї та обґрунтовано теоретичні основи проблеми екологічного виховання молодших школярів. Автор акцентує на побудові змісту початкової освіти з урахуванням природних особливостей регіону, прогресивних етнопедагогічних традицій українців і передбачає застосування адекватного молодшому шкільному віку методичного інструментарію.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, початкова школа, екологічний світогляд, емоційно-ціннісне ставлення.

Abstract. The article analyzes the leading historical and pedagogical ideas and substantiates the theoretical bases of the problem of environmental education of primary school pupils. The author focuses on the construction of the primary education content, taking into account the natural features of the region, the progressive ethnopedagogical traditions of Ukrainians, and provides for the using the methodical tools appropriate to the junior school age.

Keywords: ecological education, ecological culture, primary school, ecological worldview, emotional and value attitude.

Розвиток людства нерозривно пов'язаний з еволюційним розвитком природи. Зміни, що відбуваються у навколишньому природному середовищі на сьогодні створюють реальну загрозу для існування майбутніх поколінь, а відтак впливають на тривалість життя людини, її генетичне здоров'я, характер взаємодії — людина – суспільство – природа.

Особливо актуальними сьогодні є питання особистісно-зорієнтованого виховання, що має метою гармонізацію відносин людини з природою в аспекті її збереження, неприпустимості бездумного руйнування й споживацького ставлення до її ресурсів. Проблема формування нового екологічного світогляду людини – це усвідомлення нею потреби підпорядкування перетворювальної діяльності загальним законам розвитку соціоприродного середовища, утвердження антропоцентризму на засадах гуманістичних ідеалів його збереження та примноження, формування планетарного мислення [13, 283].

Одне із чільних місць у вирішенні окресленої проблеми, зокрема формування ціннісних установок зростаючої особистості, її мотивації до належної екологічної поведінки й діяльності, належить початковій школі. Так, у Державному стандарті початкової загальної освіти передбачено реалізацію наступних завдань: — виховання соціально активної особистості, яка здатна мислити, бережливо ставиться до природи, людей і самого себе; формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу; забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою; оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства [7].

Проблеми екологічної освіти й виховання, зокрема теоретико-методологічне обґрунтування екологічного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, відображено в наукових працях Н. Бібік, І. Зверева, Н. Лисенко, О. Крюкової, З. Плохій, О. Савченко та ін. Проблеми теорії та методики екологічного виховання в позашкільних навчальних закладах відображено в дослідженнях О. Грошовенко, Г. Пустовіта, формування

екологічної свідомості особистості – Н. Нестеренко, В. Малахів, Г. Тарасенко, етнопедагогічний контекст екологічного виховання – Р. Скульський, М. Стельмахович.

Гармонізація взаємодії людини з природою, за Г. Пустовітом, можлива лише завдяки цілеспрямованим педагогічним зусиллям в аспекті — екологізації свідомості людини [11, 2]. Учений наголошує на визначальності морально-духовного аспекту в екологічному вихованні підростаючого покоління. В. Сухомлинський екологічне виховання дітей розглядає в єдності з естетичним, адже розвиток їхнього мислення здійснюється через безпосереднє чуттєве сприймання природного довкілля, пізнання його краси через відображення у живому слові – через — яскраві, короткі, емоційно насичені розповіді малюків про предмети і явища навколишнього світу, які вони бачать своїми очима [9, 42]. Інший аспект екологічного виховання дітей В. Сухомлинський визначає через посильну працю, їхнє трудове становлення й бережливе ставлення до предметів матеріальної та духовної культури. Адже пізнання довкілля відбувається тільки в активній діяльності, спрямованій на його збереження та примноження. У цьому аспекті педагог вважає доцільним залучення учнів до роботи на пришкольній ділянці заради вивчення ними рослин у різні пори року, догляду за ними тощо. Таким способом дорослі спроможні розвинути в учнів притаманну їм любов, потяг до природи, почуття співпереживання, що слугує необхідною умовою для повноцінного особистісно-зорієнтованого виховання.

Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні (1995 р.) орієнтує педагогічну громадськість на формування екологічної культури особистості, з позицій універсальності природних процесів і взаємозв'язків та врахування екологічної ситуації в країні. Вказується, що — екологічна освіта виступає засобом збереження і розвитку людини, продовження людської цивілізації та спрямована на формування екологічної культури, якій — притаманні не утилітарно-споживацьке, насильницьке ставлення до природи, а дотримання розумності та гуманності у взаємовідносинах людини, суспільства й природи [5]. У Концепції екологічної освіти України (2001 р.) наголошується, що ефективним засобом формування екологічної культури учнів як результату виховання слугує екологізація шкільної освіти, яка передбачає включення екологічних аспектів, що пов'язані з основним матеріалом, до складу практично всіх навчальних дисциплін [3].

Екологічну культуру Н. Лисенко розглядає як — соціально значущу діяльність у сфері взаємодії суспільства з природою у взаємозв'язку з одержаними результатами матеріальними і духовними цінностями, правовими нормами, транспозиційними механізмами в руслі народних звичаїв і традицій [6]. Таким чином, формування екологічної культури учнів початкової школи передбачає засвоєння ними наявних результатів перетворення різностороннього досвіду людства в галузі екології у внутрішні надбання кожного індивіда, його власний особистісний потенціал.

Екологічна культура охоплює систему знань про взаємозв'язки людини й навколишнього середовища, вмінь і навичок позитивного впливу на навколишнє середовище та глибинне усвідомлення природи як естетичної цінності, необхідності її берегти й примножувати. Так, З. Плохій акцентує на значенні екологічних знань в екологічному вихованні дошкільників, що допомагають у розумінні самоцінності природи, відчуття себе її частиною [10, 17]. За автором, — чим вищий рівень знань дітей про природу, тим більше вони виявляють пізнавальний інтерес до неї, орієнтуючись на стан і благополуччя самого об'єкту, а не на оцінювання його дорослими [10, 13]. Відтак, знання молодших школярів повинні ґрунтуватись на різновидах антропогенного впливу на навколишній світ та його можливих негативних наслідках.

Невипадково, О.Будник наголошує на потребі господарського ставлення до навколишнього світу, екологічному вихованні молодших школярів. У своєму дослідженні автор виокремлює поняття господарська культура, під якою розуміє систему властивих людині цінностей, що зумовлюють її ставлення до природних багатств, предметів, засобів і продуктів людської праці, психологічну готовність і здатність оберігати, раціонально використовувати та примножувати їх [2]. Отож, формування в учнів початкових класів природничо-наукової картини світу містить елементи господарності, передусім шанобливе ставлення до природи, що ґрунтується на глибоких знаннях і морально-етичних переконаннях щодо поведінки в

навколишньому світі. Адже тільки переконання становлять світоглядну основу особистості школяра й визначають його поведінку й діяльність у соціоприродному середовищі.

Поліпшення екологічного виховання в початковій школі в 90-х роках минулого століття передбачало екологічну чи природознавчу спрямованість навчальних програм з усіх дисциплін (за винятком української мови й математики). Акцентуації було здійснено на вивченні учнями 1-2-х класів курсу — Ознайомлення з навколишнім світом, який в 3-4-х класах продовжував курс — Природознавство, адже саме ці дисципліни найбільшою мірою забезпечують формування в дітей загальних уявлень про залежність людини від навколишнього світу, її взаємодію з живою та неживою природою, виховують громадянську відповідальність та містять необмежені можливості для безпосереднього спілкування з довкіллям через проведення спостережень, екскурсій, прогулянок, дослідів тощо [1, 33].

Важливим аспектом екологічного виховання учнів початкових класів слугує українська етнопедагогіка, де знаходимо чимало цінних ідей щодо дбайливого природокористування, що надихало до створення легенд, казок, організації свят і ритуалів екологічного спрямування. Цей напрям яскраво виокремився на початку 90-х років ХХ сторіччя з початком демократичних перетворень в Україні, відродженням національної школи й виховання.

На основі вивчення досвіду родинного виховання дітей в українській родині В.Скуратівський пише про такі бабусині повчання: «Якщо зруйнуєш ластів'яче гніздо – на обличчі зарябіє віспа, видереш лелечині яйця – згорить хата, крутитимеш на подвір'ї жевріючу головешку – болітиме голова чи мокрітимуть уночі штанці, не доіси окрайця – снитимуться старці, свистітимеш у хаті – по закутках загніздяться злидні, толочитимеш жито – залоскотять русалки тощо» [8, 31–32]. Дотепні примовлянки й повір'я, що становлять окремий пласт української народної творчості, вважають специфічним засобом формування екологічної грамотності, придатними за певних умов для використання в роботі з молодшими учнями.

Принцип комплексного підходу до вивчення еколого-краєзнавчих особливостей краю, де проживають учні, уможливує формування цілісного уявлення про природний потенціал та осмислення екологічної доцільності творчої перетворювальної діяльності людини в навколишньому світі. У цей час активізовано такі форми роботи з учнями, як озеленення територій, свята птахів, догляд за домашніми тваринами, розроблення проектів щодо поліпшення екологічної ситуації у своїй місцевості, екологічні акції щодо очищення водних ресурсів, еко-вікторини та конкурси, що спрямовані на підвищення інтересу до оточуючого середовища тощо.

У формуванні екологічної культури молодших школярів повідна роль належить дорослим, тому чільне місце відведено налагодженню педагогічної співпраці школи та сім'ї у визначенні спільних навчально-виховних завдань, виборі адекватних методів, форм, педагогічних засобів, технологій реалізації програми природоохоронної діяльності тощо.

Отже, теоретико-педагогічний аналіз проблеми екологічного виховання молодших учнів дозволяє встановити, що ефективність процесу формування екологічної культури істотно підвищується, якщо зміст початкової освіти побудований з урахуванням природних особливостей регіону, прогресивних етнопедагогічних традицій українців і передбачає застосування адекватного молодшому шкільному віку методичного інструментарію (форм, методів, засобів, технологій). Дієвим у плані вдосконалення методики виховної роботи в школі I ступеня вважаємо використання педагогічних інновацій на основі формування екологічного світогляду й духовно-морального переосмислення стратегій поведінки й діяльності людини в соціоприродному середовищі, господарського розуміння природничо-наукової картини світу та вироблення емоційно-ціннісного ставлення учнів до навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Бегака А. Екологічна освіта: стан і завдання / А. Бегака // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 33-34.
2. Будник О.Б. Педагогічні передумови виховання господарської культури молодших школярів : дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Б. Будник ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 1997. – 179 с.

3. Грошовенко, О. П. Формування світоглядно-екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О. П. Грошовенко // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Вітковська, В. І. Шахов. - Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. - Випуск 5. - С. 279-283
4. Концепція екологічної освіти в Україні // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>
5. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні. Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995. – № 14, 1-32. – К. : Освіта, 1995. – 32 с.
6. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник : монографія / Н. В. Лисенко. – Івано-Франківськ, 2007. – 626 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 року № 462 — Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
8. Скуратівський В. Берегиня / В. Скуратівський. – К. : Радянський письменник, 1987. – 280 с.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 7-279.
10. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників / З.П. Плохій. – К. : Редакція журналу — Дошкільне виховання, 2002. – 173 с.
11. Пустовіт Г. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Г. Пустовіт // Шлях освіти. – 2002. – № 3. – С. 2-7.
12. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S.45-53
13. Толстоухов А.В. Людська особистість за доби глобалізації: імперативи та перспективи / А. В. Толстоухов // Психологічна і педагогічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т. 2 : Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 278–289.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

Н.Любарська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

EMOTIONAL SPHERE OF PRESCHOOLER'S INDIVIDUAL: DEFINITIVE ANALYSIS

N.Lyubarska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті здійснено аналіз поняття емоційної сфери особистості. Визначено структуру емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку.*

***Ключові слова:** емоції, емоційна сфера дошкільника, структура емоційної сфери.*

***Abstract.** The article analyzes the concept of emotional sphere of individual. The structure of the emotional sphere of the senior preschool age children is determined.*

***Keywords:** emotions, emotional sphere of preschooler, structure of emotional sphere.*

Сьогодні, як ніколи раніше, соціально затребувана особистість із широким світоглядом і високою культурою, здатна до гармонійних стосунків з людьми, реалізації свого природного потенціалу. Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями неможливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і дошкільної практики суттєвого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої частини – емоційної культури.

Вивчення і аналіз наукових джерел засвідчив, що розуміння сутності поняття «емоційна сфера» ґрунтується на з'ясуванні специфіки його провідних категорій та осмисленні фундаментальних наукових положень про особистість як систему, що розвивається (Л.Виготський, О.Леонтьєв, О.Рубінштейн). Проведене теоретичне дослідження показало, що з поняттям «емоційна сфера особистості» тісно пов'язані такі поняття, як